

İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAN VE OLMAYAN SOKAKTA YAŞAYAN UÇUCU MADDE KULLANICILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Comparing Street Children Who Use Inhalant in Terms of Suicide Attempt

Psk. Dan. İtir Tarı¹, Dr. Neylan Ziyalar²

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı sokakta yaşayan, madde kullanan çocukları intihar girişimi olan ve olmayanların, intihar özellikleri, sokakta yaşam özellikleri, madde kullanım özellikleri ve riskli cinsel davranışlar açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu çalışma Ocak 2003- Mayıs 2003 tarihleri arasında İstanbul ilinde bulunan Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezinde Yapılmıştır. Örneklemi; Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezinde yaşayan 14 intihar girişimi olan ve 16 intihar girişimi olmayan 10-18 yaş arasındaki (ss=17) 30 sokakta yaşamış çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sırasında ölçek olarak Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol ve Suç Önleme Biriminin oluşturduğu (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC) "Türkiye'de Madde Kullanım Özelliklerinin ve Boyutlarının Ulusal Düzeyde Saptanması Projesi" (National Assessment Program on Drug Abuse in Turkey) çerçevesinde geliştirdiği "Madde Bağımlısı Toplum Örnekleme" isimli anket formu uygulanmıştır. Bu çalışmada anılan formun demografik ve ekonomik duruma ilişkin soruları ile, madde kullanım öyküsü, cinsel deneyimleri hakkındaki bölümleri kullanılmıştır. Forma intihar düşünceleri, intihar planları ve intihar girişimlerini sorgulayan yirmi bir soru ilave edilmiştir.

Bulgular: Araştırmaya katılan her iki grupta da yaş alt sınırı 15 yaş üst sınırı 17 olarak saptanmıştır. Tüm katılımcılar uçucu madde kullanıcısıdır. Katılımcılardan intihar girişimi olan grupta (n=10) kendine fiziksel zarar verdiğini söyleyenlerin oranı %71.4, intihar girişimi olmayan grupta (n=6) kendine fiziksel zarar verdiğini söyleyenlerin oranı %37.5'tir.

Anahtar kelimeler: Uçucu madde, sokakta yaşayan çocuk, intihar girişimi.

ABSTRACT

Objective: The aim of the study was to compare street children who abuse inhalants in terms of suicide attempts, street living situation, substance use properties and high risk sexual behaviour.

Method: This study was conducted in Yeldeğirmeni Child and Adolescent center in Istanbul between January 2003 and May 2003. The first group is composed of 14 male inhalant abuser street children aged between 10-18 (mean) who have risky sexual behaviour and suicide attempts in their life time. The second group is composed of 16 male inhalant abuser street children aged between 10-18 (mean) who have risky sexual behaviour in their life time but no suicide attempts. (N:30). In the present study we used "National Assessment Program on Drug Abuse in Turkey" Project "Drug Abuser Community Sample" questionnaire developed by the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). In the above form, the questions related to the demographic information and economic status, substance use history and sexual experiences are used in this study. An additional 21 questions about suicidal ideation, suicide planning and suicide attempts are also utilised in the study.

Results: In both groups, the youngest subject was 15 and oldest subject was 17 years old. All participants were substance inhalers. Physical self harm was self reported to be %71.4 (n=10) in the suicide attempt grup and %37.5 (n=6) in the non-suicide attempt group.

Key words: Inhalant, street children, suicide attempts.

Bağımlılık Dergisi 2005; 6: 84-88

Journal of Dependence 2005; 6: 84-88

¹ Uzm. Psk. Danışman, T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü

² Yrd. Doç. Dr. T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü

Yazışma Adresi / Address reprint requests to: Uzm. Psk. Dan. İtir Tarı, T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İ.Ü. Cerrahpaşa Kampüsü 34303 Cerrahpaşa – İstanbul – TURKEY

Elektronik Posta Adresi / E-mail address: yazganitir@hotmail.com Telefon / Phone: +90 (212) 414 30 00

5 Kasım 2004'te alınmış, 25 Temmuz 2005'te kabul edilmiştir. / Received November 5, 2004; accepted for publication July 25, 2005.

GİRİŞ

Her toplumda farklı bir “sokak çocuğu” tanımının oluşmasına bu çocukların sokakta geçirdikleri zaman, uğraştıkları aktiviteler ya da içlerinde bulundukları grup gibi değişkenler yol açmaktadır (1). “Sokak çocukları” terimi ilk olarak 1851 yılında Henry Mayhew tarafından kullanılmıştır. Ancak genel kullanımı 1979’da “Birleşmiş Milletler Çocuk Yılı”ndan sonra olmuştur. Bu terim kullanılmadan önce bu çocuklar “evsiz” ve “evden kaçmış” çocuklar olarak ifade edilmekteydi (2).

Sokak çocukları kimdir sorusuna cevap vermek zor olmakla beraber iki ana grup olarak ele alınmaktadır (3). Bunlar gerçekten bu tanıma uyan sokak çocuğu yani evi olmayan sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalışıp, akşam evine dönen yani bir evi olan akşamları düzenli olmasa da evine dönen çocuklar olarak gruplandırılmaktadır (4, 5).

Araştırmaların sonuçları, sokakta yaşayan çocukların, yaşlıları olan ve sokakta yaşamayan çocuklara oranla daha riskli davranışlar içinde bulundukları, riskli cinsel davranışlarda daha rahat bulundukları, madde kötüye kullanımı olduğu ve yaşamlarını tehlikeye attıklarını göstermektedir (6,7,8). Madde kötüye kullanan ve sokakta fiziksel, duygusal yada cinsel tacize uğramış olan çocuklarda intihar düşüncesi ve intihar girişimi; madde kötüye kullanmayan ve sokakta yaşamayan çocuklara oranla daha fazla bulunmuştur (7, 9).

Evden kaçma ve sokakta yaşamak, istismar eden ailelerinden kurtulmak ve yeni bir hayat kurmak isteyen çocukların başvurduğu bir yöntemdir. Fakat sokakta karşılaştıkları durumlar kaçtıkları yerden farklı değildir ve hatta daha fazla örseleyicidir (10, 11, 12).

Sokakta yaşayan çocukların bir çoğunun istismar eden bakıcıları yada aileleri olduğu ve sokakta yaşadıkları için tekrar bu tür istismara maruz kaldıkları; yaşadıkları sokak kültürü çerçevesinde anti sosyal davranışlar gösterdikleri, madde kötüye kullandıkları, hırsızlık yaptıkları, fuhuş, kronik hastalıklar gibi bir çok durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu hayata dayanmaya çalışan çocuklarda depresyon ve beraberinde intihar düşüncesi ve intihar girişimi görülmektedir (6, 13, 14).

Bu araştırmada amaç intihar girişimi olan ve olmayan intihar girişimi olan ve olmayan sokakta yaşayan uçucu madde kullanıcılarının farklı değişkenler açısından değerlendirmektir.

YÖNTEM

Bu çalışma Ocak 2003 ile Mayıs 2003 tarihleri arasında İstanbul ilinde bulunan Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezinde Yapılmıştır. Uygulamalar bir buçuk ay sürmüştür. Örneklemi; Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezinde yaşayan 14 intihar girişimi olan ve 16 intihar girişimi olmayan 10-18 yaş arasındaki 30 sokakta yaşayan çocuk oluşturmaktadır. Gruplarının tamamı erkektir; kurumda kalan kız çocuk bulunmamaktadır. Gruplar Ocak 2003- Mayıs 2003 tarihlerinde Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezinde kalan çocukların listesinden rasgele seçilmiştir. Grupların tümü uçucu madde kötüye kullanmaktadır. Araştırmaya alınan ergenlerin ebeveynleri olmadığı için araştırmaya katılmaya ilişkin sözlü onayları kendilerinden yada kurum çalışanlarından alınmıştır. İstismar ve ihmale uğrayan yada evsiz çocuklarla yapılan çalışmalar, yarar gözetken ve gizlilik ilkelerine uygun yürütülen araştırma ve tedavi programlarında çocuktan alınacak sözlü onamın yeterli olduğunu belirtmektedir (15, 16, 17).

Araştırma sırasında ölçek olarak Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol ve Suç Önleme Biriminin oluşturduğu (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC) “Türkiye’de Madde Kullanım Özelliklerinin ve Boyutlarının Ulusal Düzeyde Saptanması Projesi” (National Assessment Program on Drug Abuse in Turkey) çerçevesinde geliştirdiği Madde Bağımlısı Toplum Örneklemi isimli anket formu uygulanmıştır. Bu çalışmada anılan forma demografik ve ekonomik duruma ilişkin soruları ile, madde kullanım öyküsü, cinsel deneyimleri hakkındaki bölümleri kullanılmıştır. Forma intihar düşünceleri, intihar planları ve intihar girişimlerini sorgulayan yirmi bir soru ilave edilmiştir (18). Formun uygulanması tek bir kişi tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Her çocuk ile tek tek görüşülmüştür. Sonuçlar istatistik incelemeye tabi tutulmuştur. İstatistik işlemlerde ki-kare ve ortalama kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya alınan intihar girişimi olan sokakta yaşayan 14 uçucu madde kullanıcısı ile intihar girişimi olmayan sokakta yaşayan 16 uçucu madde kullanıcısının sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir. Her iki grupta da yaş alt sınırı 15 yaş üst sınırı 17 olarak saptanmıştır. Gruplar arasında yaş dağılımı açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 1: Sosyodemografik Özellikler

	İntihar Girişimi Olan	İntihar Girişimi Olmayan
	n=14	n=16
Yaş 15-17	%71.4	%56.3
Eğitim Beş Yıl ve Daha Az	%62.2	%50.1
Çalışma İşsizlik	%50	%50

Tablo 2: İntihar Girişimi Olan ve Olmayanlarda Sokakta Yaşayan Uçucu Madde Kullanıcılarının Kendine Fiziksel Zarar Vermeleri, Yakınlarda İntihar Girişimi, Yakınlarında İntihar Sonucu Ölüm

	İntihar Girişimi Olan n %	İntihar Girişimi Olmayan n %	Ki kare	p
Kendine Fiziksel Zarar	10 %71.4	6 %37.5	3.45	0.063
Yakınlarda İntihar	4 %28.6	11 %68.8	4.82	0.028
Yakınlarda İntihar Girişimi Sonucu Ölüm	4 %28.6	8 %50	1.14	0.232

Tablo 3: İntihar Girişimi Olan ve Olmayanlarda Sokakta Yaşayan Uçucu Madde Kullanıcılarının Yaşadıkları Problemler

	İntihar Girişimi Olan n %	İntihar Girişimi Olmayan n %
Sağlık Problem	2 %14.3	2 %12.5
Aile Problem	3 %21.4	3 %18.8
Yasalar Problem	3 %21.4	6 %37.5

Tablo 4: İntihar Girişimi Olan ve Olmayanlarda Sokakta Yaşayan Uçucu Madde Kullanıcılarının Cinsellik Bilgileri

	İntihar Girişimi Olan n %	İntihar Girişimi Olmayan n %
Cinsel İlişki Olmayan	2 %20	2 %28.6
İlk Cinsel İlişki Yaşı 13 Üstü	7 %70	5 %71.4
Cinsel Yönelim Heteroseksüel	7 %87.5	4 %80

Katılımcıların intihar özellikleri ile ilgili bulgular Tablo 2’de verilmiştir. Katılımcılardan intihar girişimi olan grupta (n=10) kendine fiziksel zarar verdiğini söyleyenlerin oranı %71.4, intihar girişimi olmayan grupta (n=6) kendine fiziksel zarar verdiğini söyleyenlerin oranı %37.5’tir. Bu iki grubun kendine zarar verme davranışları ki-kare testi ile incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Katılımcıların yakınlarında intihar girişimi incelendiğinde; intihar girişimi olan grubun (n=4) yakınlarında intihar girişimi oranı %28.6, intihar girişimi olmayan grubun (n=11) yakınlarında intihar girişimi oranı %68.8’dir. Grupların yakınlarındaki intihar girişimi davranışı incelendiğinde gruplar arasında ters bir anlamlılık bulunmuştur. Katılımcıların yakınlarında intihar sonucu ölüm incelendiğinde intihar girişimi olan grubun (n=4) yakınlarında intihar sonucu ölüm oranı %28.6, intihar girişimi olmayan grubun (n=8) yakınlarında intihar sonucu ölüm oranı %50’dir. Katılımcıların yakınlarında intihar sonucu ölüm Ki Kare testi ile incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedikleri bulunmuştur.

Katılımcıların yaşadıkları problemler Tablo 3’te verilmiştir. Verilerin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Katılımcıların cinsellik ile ilgili bilgileri tablo 4’te verilmiştir. Katılımcılardan intihar girişimi olan grubun (n=2) %20’si, intihar girişimi olmayan grubun (n=2) %28.6’sı hiç cinsel ilişki yaşamadığını bildirmiştir. Katılımcılardan intihar girişimi olan grubun (n=7) %70’in ilk cinsel ilişkilerini on üç yaş ve sonrasında yaşadığı, intihar girişimi olmayan grubun (n=5) %71.4’i ilk cinsel ilişkilerini on üç yaş ve sonrasında yaşadığı görülmüştür. Katılımcılardan intihar girişimi olan grupta (n=7) cinsel ilişki yaşadığını bildirenlerin %87.5’i kendisini cinsel açıdan heteroseksüel olarak tanımladığını bildiriyor; intihar girişimi olmayan grupta (n=4) cinsel ilişki yaşadığını bildirenlerin %80’i kendisini cinsel açıdan heteroseksüel olarak tanımladığını bildirmişlerdir. Katılımcılar cinsellik verileri incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmaktadır.

TARTIŞMA

Çalışmada sosyodemografik özellikler açısından iki grup arasında bir farklılık olmadığı görülmüştür. Çalışmaya katılan katılımcıların tamamı erkektir.

Çalışmada intihar girişimi olan grubun %62.2’sinin, intihar girişimi olmayan grubun %50.1’inin beş ve daha az yıl eğitim gördükleri tespit edilmiştir. Ögel ve arkadaşlarının 2004 yılında

yaptıkları çalışmada ilkökul mezunu olan sokakta yaşayan çocukların oranı %44.8 bulunmuştur. Konu sokakta yaşan çocukların eğitim düzeyi olduğunda farklı sonuçlar bulunmaktadır. Bunun sokakta yaşan çocukların değişik yaş gruplarında sokakta yaşamayı seçmeleri ile ilgili bir durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir (19, 20).

Her iki grubun da %50'sinin hiçbir işi olmadığı belirlenmiştir. İzmir ve Ankara'da Zeytinoğlu tarafından 2003 yılında yapılan alan araştırmalarının sonuçlarının birbirleriyle karşılaştırılmasından elde edilen bulgular çocukların geçimlerini ortak sağladıkları yönündedir. Çalışmada işsizlikten bahsedilmese de çocukların geçimlerini sağlarken çalışmadıkları düşünülmektedir. Bu çalışmada da bu konu hakkında benzeşebilecek bulgulara ulaşılmıştır (21).

Grupları kendilerine fiziksel zarar vermeleri açısından incelediğimizde beklediğimizin aksine gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kendine fiziksel zarar verme intihar girişiminde bulunma açısından bir risk olarak düşünülse de bu çalışmada bu düşüncüyü destekleyecek bulgulara ulaşılamamıştır. Ögel ve arkadaşlarının 2004 yılında yaptıkları çalışmada sokakta yaşayan çocukların %65.4'ünün kendine fiziksel zarar verdiğini bulunmuştur (19, 22).

Grupların yakınlarında intihar girişimi incelendiğinde intihar girişimi olmayan grubun yakınlarında intihar girişim oranı daha fazla bulunmuştur. Bu araştırma yapılırken ön görmediğimiz bir bulgudur. Veriler istatistiksel olarak ters anlamlı çıkmıştır ve literatürde böyle bir bulgu bulunmamaktadır. Bu nedenle yakınlarında intihar girişiminin bir belirleyici olmadığı düşünülmektedir.

Katılımcıların yakınlarında intihar sonucu ölüm olup olmadığı karşılaştırıldığında veriler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yoder ve arkadaşlarının 1998 yılında yaptıkları çalışmada intihar girişimi olan grubun yakınlarında intihar sonucu ölümlerin yüzdesinin %42 olduğu bulunmuştur. İntihar söz konusu olduğunda ailesel risk faktörlerinin önemi ortaya çıkmaktadır (6, 23, 24). Her ne kadar aile geçmişinde intihar girişimi kontrol grubunda daha yüksek ise de; ölümle sonuçlanan intihar olaylarının deney grubunun aile geçmişinde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Grupların yaşadıkları problemler incelendiğinde intihar girişimi olan ve olmayan grupta bir farklılık görülmemiştir. Sokakta yaşama ve madde kullanma nedeni ile polis ve yasalar ile ilgili problemler yaşamakta oldukları tespit edilmiştir. Evren ve arkadaşlarının 2001 yılında yaptıkları çalışma bu çalışmayı destekler bulgular

ortaya koymuştur (25).

Grupların ilk cinsel ilişki yaşları incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu da bize ilk cinsel ilişki yaşının intihar girişiminde bir etken olmadığını düşündürmektedir. Fakat Yates ve arkadaşlarının 1991 yılında fuhuşa bulaşmış sokak çocukları ile yaptıkları çalışma bu çalışmanın bulgularına benzer yaş bulguları ortaya koymaktadır (26).

Bu çalışmanın sınırlılıklarından bir örneklemin küçük olmasıdır. Bu noktada çalışmada elde edilen bulguların geçerliliği tartışılabilir. Bu nedenle bu çalışma bir ön çalışma olarak ele alınmalıdır.

Çalışma çocuklar ile yüz yüze yapılan bire bir görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Çalışma yapılırken çocukların verdikleri cevapların doğru olduğu varsayıldığından ortaya çıkan bulguların güvenilirliği bu yönden de tartışmaya açıktır.

Bu çalışma intihar girişimi olan ve olmayan sokakta yaşayan uçucu madde kullanıcıların sosyodemografik özellikleri, kendilerine zarar verme davranışları, yakınlarında intihar girişimi ve yakınlarında intihar girişimi sonucu ölüm, yaşadıkları problemler ve cinsellikleri hakkında bilgi toplamak amacı ile yapılmıştır.

Sokakta yaşan madde kullanıcılarında intihar girişimi görülebilmektedir. Bunun yaşadıkları şartlardan ve risk altında olmalarında kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu çalışma daha geniş bir örneklem grubuna uygulanarak elde edilen yeni veriler ışığında bir önleme programı geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- 1- Williams C. Who are street children? a hierarchy of street use and appropriate responses. Child Abuse and Negl 1993; 17(suppl.6): 831-841.
- 2- Polat O. Sokak Çocukları.1. Baskı, İstanbul: Özgün Ofset, 2002:1-16.
- 3- Whitbeck Les B, Simons RL. Life on the streets: the victimization of runaway and homeless adolescents. Youth & Society 1990; 22(suppl.1):108-125.
- 4- Rose J. All our children: human rights and children of the street. The Lancet 2002; 360(suppl.9344): 1506. www.thelancet.com
- 5- Ennew J. Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar : Planlama İçin Bir Rehber, Özbek Ç (Çeviren). 1. Baskı, Ankara: Pelin Ofset, 1994:13-15.
- 6- Yoder K, Hoyt DR, Whitbeck LB. Suicidal behavior among homeless and runaway adolescents. J Youth Adolesc 1998; 27(suppl.6): 213-222.
- 7- Yoder K. Comparing suicide attempters, sui-

- cide ideators, and nonsuicidal homeless and runaway adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior* 1999; Vol.29 (suppl.1): 25-36.
- 8- Whitbeck Les B, Simons RL. Life on the streets: the victimization of runaway and homeless adolescents. *Youth & Society* 1990; 22 (suppl.1):108-125.
 - 9- Stengel E. Suicide and Attampted Suicide. 1. Baskı, Middlesex: , Penguin Books Press, 1964: 79-95.
 - 10- Stiffman AR. Suicide attempts in runaway youths. *Suicide and Life-Threatening Behavior* 1989; 19(suppl.2): 147-159.
 - 11- Kerkhof JFM. The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide. Hawton K, van Heeringen K (editors).1. Baskı, England: John Wiley & Sons, 2000:49-65.
 - 12- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). Results from the 2002 national survey on drug use and health: National findings. Rockville, MD: SAMHSA, office of applied studies 2003. <http://www.samhsa.gov/centers/clearinghouse/clearing-houses.html>
 - 13- Molnar BE, Shade SB, Kral AH, Booth RE, et al. Suicidal behavior and sexual/physical abuse among street youth. *Child Abuse Negl* 1998; 22(suppl.3): 213-222
 - 14- Aderinto AA. Social correlates and coping measures of street and non-street children in South- Western Nigeria. *Child Abuse Negl* 2000; 24(Suppl.9): 1199-1213.
 - 15- Meade MA, Slesnick N. Ethical considerations for research and treatment with runaway and homeless adolescents. *J Psychol* 2002; 136: 449-463.
 - 16- Rew L, Taylor-Seehafer M, Thomas N. Without parental consent: conducting research with homeless adolescents. *J Soc Pediatr Nurs* 2000; 5:131-138.
 - 17- SancıLA, SawyerSM, WellerPJ, et al. Youth health research ethics: time for a mature-minor clause? *Med J Aust* 2004; 180: 336-338.
 - 18- Müderrisoğlu S. Adolesan Döneminde Karşılaşılan İntihar Eğilimlerinde Aile-içi Duygusal ve Fiziksel İstismar ile Depresyonun Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 2002.
 - 19- Ögel K, Yücel H, Aksoy A. İstanbul'da sokakta yaşayan çocukların özellikleri. Yeniden Bilimsel Araştırma Raporları. Yayın no:7. İstanbul, 2004:5.
 - 20- Lalor KJ. Street children: A comparative perspective. *Child Abuse Negl* 1999; 23(Suppl.8): 759-770.
 - 21- Zeytinoğlu S. Sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar üzerine araştırma. Umut Çocukları Derneği. 2003 http://www.umutcocuklari.org.tr/tr/guncel/makale/sezen_zeytin.htm
 - 22- Kurtzman TL, Otsuka KN, Wahl RA. Inhalan abuse by adolescents. *J Adolesc Health* 2001; 28: 170-180.
 - 23- Rotheram-Borus MJ. Suicidal behavior and risk factors among runaway youths. *Am J Psychiatry* 1993; 150(suppl.1): 103-107.
 - 24- Alsancak B. İntihar Girişiminde Bulunan 11-16 Yaş Arası Çocuklarda Depresyon, Anksiyete ve Benlik Algısı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 2001.
 - 25- Evren C, Ögel K, Tamar D, Çakmak D. Uçucu madde kullanıcılarının özellikleri. *Bağımlılık Dergisi* 2001; 2(2): 57-60.
 - 26- Yates GL, Mackenzie RG, Pennbridge J, et al. A risk profile comparison of homeless youth involved in prostitution and homeless youth not involved. *J Adolesc Health* 1991; 12: 545-548.